

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาครูในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์
ของนักเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นฐาน
2. ทักษะการคิดวิเคราะห์
3. แผนการจัดการเรียนรู้
4. แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. การพัฒนาบุคลากร
6. การประชุมเชิงปฏิบัติการ
7. การนิเทศ
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 125 – 130) อธิบายว่าหลักการ
จัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมและให้เกิดกระบวนการ
เรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้นั้น จะต้องมีความเชื่อพื้นฐาน ดังนี้

1. มนุษย์เราแต่ละคนมีศักยภาพในความรู้สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ถ้าเขา
สามารถเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ และเมื่อศึกษาเรียนรู้ไปถึงจุดหนึ่งแล้ว เขาจะสามารถนำองค์ความรู้ใหม่
ที่เกิดขึ้นนั้นไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและชุมชนไปอย่างต่อเนื่อง

2. มนุษย์แต่ละคนมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์เป็นทุนเดิมอยู่แล้วถ้าให้โอกาส
แต่ละคนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งที่แต่ละคนมีอยู่ จะเกิดการถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกันขยายวง
ความรู้ให้กว้างขวางออกไปมากยิ่งขึ้นได้และจะสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองว่าความรู้ส่วนใดขาดตก
บกพร่องอยู่ก็จะแสวงหาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้โดยไม่ต้องมีใครมาบังคับ

3. มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การรวมกลุ่มความคิดและการกระทำ การให้โอกาส การให้มีส่วนร่วม
ในการแสดงความคิดเห็นและการรับฟังด้วยเหตุผล จะนำไปสู่การคิด การตัดสินใจ การกระทำ การ
แก้ปัญหา ที่ถูกต้องมากกว่าการแยกคิด แยกทำ หรือตัดสินใจแก้ปัญหาอย่างโดดเดี่ยวเพียงคนเดียว

4. ในการแสดงความคิดเห็นและลงมติเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจขยายกลุ่มจะต้องเป็นอิสระ 1 คน 1 เสียง ความคิด ขาดก้ำเน็ด คุณวุฒิ ความอาวุโส ความมีศถาบรรดาศักดิ์ มีตำแหน่ง หน้าที่การงาน ความมั่นคงหรือยากจน ฯลฯ จะไม่ทำให้อิทธิพลต่อการคิดและการตัดสินใจของผู้อื่นในกลุ่ม

5. รูปแบบ วิธีการเรียนรู้ การคิด การตัดสินใจของแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันไป เพราะความแตกต่างหลากหลายทางเศรษฐกิจวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ฯลฯ รูปแบบวิธีการเรียนรู้ของแต่ละคนจึงแตกต่างกันออกไปเหมาะสมกับแต่ละกลุ่มชน จึงไม่มีสูตรสำเร็จตายตัวว่าถ้ารูปแบบวิธีการเรียนรู้ที่ใช้ได้ดีกับกลุ่มหนึ่งแล้วจะต้องนำไปใช้และเหมาะสมกับอีกกลุ่มหนึ่งด้วยเสมอไป แต่จะต้องมีการปรับประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับแต่ละกลุ่มด้วย

6. องค์ความรู้ใหม่ในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากการศึกษาเรียนรู้ลงมือปฏิบัติประเมิณผลวิเคราะห์ สรุป เป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาได้นั้น จะเหมาะสมและสอดคล้องกับแต่ละคนแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ มากที่สุด และถ้าได้รับการพัฒนาให้ตรงทิศทางอย่างต่อเนื่องแล้วก็จะเป็แหล่งผลิตและสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับชุมชนและท้องถิ่นอย่างไม่จบสิ้น

สรุปได้ว่า หลักการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน คือ การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับองค์ความรู้และทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความเชื่อว่าทุกคนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาได้ด้วยวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์เดิมและให้คิดตัดสินใจร่วมกันเป็นกลุ่มเพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม

ทักษะการคิดวิเคราะห์

ความหมายของการคิดวิเคราะห์

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ (อ้างในสมิตรา บุตรศรีเมือง, 2550 : 47) ได้ให้ความหมายของการการคิดวิเคราะห์ว่า เป็นความสามารถในการแยกแยะเพื่อหาส่วนย่อยของเหตุการณ์ เรื่องราว หรือเนื้อหาต่าง ๆ ว่าประกอบด้วยอะไร มีความสำคัญอย่างไร อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผล และที่เป็นอย่างนั้นอาศัยหลักการอะไร

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546 : 2) ได้กล่าวว่า การวิเคราะห์ (Analysis) หมายถึง การจำแนกแยกแยะองค์ประกอบของสิ่งหนึ่งสิ่งใดออกเป็นส่วน ๆ เพื่อค้นหาว่าทำมาจากอะไร ประกอบขึ้นมาได้อย่างไรเชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้อย่างไร

สุวิทย์ มูลคำ (2548 : 9) กล่าวว่า การคิดวิเคราะห์หมายถึง ความสามารถในการจำแนกแยกแยะองค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นวัตถุสิ่งของ เรื่องราว หรือเหตุการณ์ และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหาสภาพที่เป็นจริง

ขวลิต ชูกำแหง (2549 : หน้า 74) กล่าวว่า การคิดวิเคราะห์ หมายถึง การเปรียบเทียบอธิบายลักษณะการจัดการ เช่น นักเรียนบอกความแตกต่างระหว่าง 2 ทฤษฎีได้ เป็นต้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2549 : หน้า 5) กล่าวว่า การคิดวิเคราะห์ หมายถึง การระบุเรื่องหรือปัญหา จำแนกแยกแยะ เปรียบเทียบข้อมูล เพื่อจัดกลุ่มอย่างเป็นระบบ ระบุเหตุผลหรือเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล และตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้เพียงพอในการตัดสินใจแก้ปัญหา หรือคิดสร้างสรรค์

สรุปได้ว่า การคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการแยกแยะส่วนย่อย ๆ ของสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งอาจจะเป็นวัตถุสิ่งของเรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ว่าประกอบด้วยอะไร เชื่อมโยงหรือสัมพันธ์กันอย่างไร อาศัยหลักการใดแล้วพิจารณาตัดสินใจเชื่อหรือเลือก

องค์ประกอบของการคิดวิเคราะห์

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546 : 26) ได้อธิบายองค์ประกอบของการคิดวิเคราะห์ออกเป็น 4 ประการ คือ

1) ความสามารถในการตีความ หมายถึง การพยายามทำความเข้าใจและให้เหตุผลแก่สิ่งที่เราต้องการจะวิเคราะห์ เพื่อแปลความหมายที่ไม่ปรากฏโดยตรงของสิ่งนั้น เป็นการสร้างความเข้าใจต่อสิ่งที่ต้องการวิเคราะห์ โดยสิ่งนั้นไม่ต้องปรากฏโดยตรง คือ ตัวข้อมูลไม่ได้บอกโดยตรงแต่เป็นการสร้างความเข้าใจที่เกินกว่าสิ่งที่ปรากฏ อันเป็นการสร้างความเข้าใจบนพื้นฐานของสิ่งที่ปรากฏในข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์ เกณฑ์ที่แต่ละคนนำมาตัดสินใจในการตีความย่อมแตกต่างกันไปตามความรู้ ประสบการณ์ และค่านิยมของแต่ละบุคคล เช่น การตีความจากประสบการณ์ การตีความจากข้อเขียน

2) ความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะวิเคราะห์ เราจะคิดวิเคราะห์ได้ดีนั้นเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ พื้นฐานในเรื่องนั้น เพราะความรู้จะช่วยให้ในการกำหนดขอบเขตของการวิเคราะห์ แจกแจง และจำแนกได้ว่าเรื่องนั้นเกี่ยวข้องกับอะไร มีองค์ประกอบย่อย ๆ อะไรบ้าง มีกี่หมวดหมู่ จัดลำดับความสำคัญอย่างไร และรู้ว่าอะไรเป็นสาเหตุ ก่อให้เกิดอะไร การวิเคราะห์ของเราในเรื่องนั้นจะไม่สมเหตุสมผลเลย หากเราไม่มีความรู้ในเรื่องนั้น

3) ความช่างสังเกต ช่างสงสัย และช่างถาม นักคิดวิเคราะห์จะต้องมีองค์ประกอบทั้งสามนี้ร่วมกันด้วย คือ ต้องเป็นคนที่ช่างสังเกต สามารถค้นพบความผิดปกติท่ามกลางสิ่งที่ดูอย่างผิวเผิน แล้วดูเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น ต้องเป็นคนที่ช่างสงสัย เมื่อเห็นความผิดปกติไม่ละเลยไปแต่หยุดคิดพิจารณาขบคิดไตร่ตรอง และต้องเป็นคนที่ช่างถาม ชอบตั้งคำถามกับตัวเองและคนรอบข้างเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การคิดต่อยอดเกี่ยวกับเรื่องนั้น การตั้งคำถามจะนำไปสู่การสืบค้นความจริงและเกิดความชัดเจนในประเด็นที่ต้องการวิเคราะห์ ขอบเขตของคำถามที่เกี่ยวข้องกับการคิดวิเคราะห์จะยึดหลักคำถามโดยใช้หลัก 5W1H คือ ใคร (Who) ทำอะไร (What) ที่ไหน (Where) เมื่อไร (When) ทำไม (Why) อย่างไร (How)

4) ความสามารถในการหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล สามารถค้นหาคำตอบได้ว่า อะไรเป็นสาเหตุให้เกิดสิ่งนั้น เรื่องนั้นเชื่อมโยงกับเรื่องนั้นได้อย่างไร เรื่องนั้นมีใครเกี่ยวข้องบ้าง เกี่ยวข้องกันอย่างไร สาเหตุที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์นี้ องค์ประกอบใดบ้างที่นำไปสู่สิ่งนั้น ถ้าทำเช่นนี้จะเกิดอะไรขึ้นในอนาคต และคำถามอื่น ๆ ที่มุ่งหมายการออกแรงทางสมองให้ต้องขบคิดอย่างมีเหตุผลเชื่อมโยงกับสิ่งที่เกิดขึ้น

สุวิทย์ มูลคำ (2548 : 17) กล่าวถึงองค์ประกอบของการคิดวิเคราะห์ว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) สิ่งที่กำหนดให้เป็นสิ่งที่สำเร็จรูปที่กำหนดให้วิเคราะห์ เช่น วัตถุ สิ่งของ เรื่องราว เหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นต้น
- 2) หลักการหรือกฎเกณฑ์ เป็นข้อกำหนดสำหรับใช้แยกแยะส่วนประกอบของสิ่งที่กำหนดให้ เช่น เกณฑ์ในการจำแนกสิ่งที่มีเหมือนกันหรือแตกต่างกัน หลักเกณฑ์ในการหาลักษณะความสัมพันธ์เชิงเหตุผล อาจจะเป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่มีความคล้ายคลึงกัน หรือขัดแย้งกัน
- 3) การค้นหาความจริงหรือความสำคัญ เป็นการพิจารณาส่วนประกอบของสิ่งที่กำหนดให้ตามหลักเกณฑ์หรือกฎเกณฑ์ แล้วทำการรวบรวมประเด็นที่สำคัญเพื่อหาข้อสรุป

ลักษณะของการคิดวิเคราะห์

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ (อ้างในสุมิตรา บุตรศรีเมือง, 2550: 49) ให้ความหมายของการการคิดวิเคราะห์ว่าเป็นความสามารถในการแยกแยะเพื่อหาส่วนย่อยของเหตุการณ์ เรื่องราว หรือเนื้อหาต่าง ๆ ว่าประกอบด้วยอะไร มีความสำคัญอย่างไร อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผล และที่เป็นอย่างนั้นอาศัยหลักการอะไร โดยมีองค์ประกอบ 3 อย่าง ดังนี้

- 1) วิเคราะห์ความสำคัญ หมายถึง การแยกแยะสิ่งที่กำหนดมาให้ว่าอะไรสำคัญ หรือจำเป็น หรือมีบทบาทมากที่สุด ตัวไหนเป็นเหตุ ตัวไหนเป็นผล
- 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ หมายถึง การค้นหาว่าความสำคัญย่อย ๆ ของเรื่องราว หรือเหตุการณ์เกี่ยวพันกันอย่างไร สอดคล้องหรือขัดแย้งกันอย่างไร
- 3) วิเคราะห์หลักการ หมายถึง การค้นหาโครงสร้างและระบบของวัตถุสิ่งของ เรื่องราว และการกระทำต่าง ๆ ว่าสิ่งเหล่านั้นรวมกันจนดำรงสภาพเช่นนั้นอยู่ได้เนื่องจากอะไร มีสิ่งใดเป็นตัวเชื่อมโยง ยึดหลักการใด มีเทคนิคอย่างไร หรือยึดคติใด

สุวิทย์ มูลคำ (2548 : 23-24) กล่าวว่าการศึกษาวิเคราะห์อาจจำแนกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

- 1) การวิเคราะห์ส่วนประกอบ เป็นความสามารถในการหาส่วนประกอบที่สำคัญของสิ่งของ หรือเรื่องราวต่าง ๆ เช่น การคิดวิเคราะห์ส่วนประกอบของพืช สัตว์ ข้าว ข้อความ หรือเหตุการณ์ เป็นต้น

2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เป็นความสามารถในการหาความสัมพันธ์ ส่วนสำคัญต่าง ๆ โดยการระบุนความสัมพันธ์ระหว่างความคิด ความสัมพันธ์ในเชิงเหตุผล หรือความแตกต่างระหว่างข้อโต้แย้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้อง

3) การวิเคราะห์หลักการ เป็นความสามารถในการหาความสัมพันธ์ส่วนสำคัญในเรื่องนั้น ๆ ว่าสัมพันธ์กันอยู่ด้วยอาศัยหลักการใด เช่น การให้ผู้เรียนค้นหาหลักการของเรื่องประเด็นสำคัญของเรื่อง เทคนิคที่ใช้ในการจูงใจให้ผู้อ่าน และรูปแบบภาษาที่ใช้ เป็นต้น

ประโยชน์ของการคิดวิเคราะห์

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546 : 32 - 46) ได้อธิบายประโยชน์ของการคิดวิเคราะห์ไว้ดังนี้

- 1) ช่วยส่งเสริมความฉลาดทางสติปัญญา
- 2) ช่วยให้คำนึงถึงความสมเหตุสมผลของขนาดกลุ่มตัวอย่าง
- 3) ช่วยลดการสร้างประสบการณ์ส่วนตัวเป็นข้อสรุปทั่วไป
- 4) ช่วยตรวจสอบการคาดคะเนบนฐานความรู้เดิม
- 5) ช่วยวินิจฉัยข้อเท็จจริงจากประสบการณ์ส่วนบุคคล
- 6) เป็นพื้นฐานการคิดในมิติอื่น ๆ
- 7) ช่วยในการแก้ปัญหา
- 8) ช่วยในการประเมินและตัดสินใจ
- 9) ช่วยให้ความคิดสร้างสรรค์สมเหตุสมผล
- 10) ช่วยให้เข้าใจแจ่มกระจ่าง

สุวิทย์ มูลคำ (2547: 39) กล่าวถึงประโยชน์ของการคิดวิเคราะห์ไว้ ดังนี้

1) ช่วยให้เราารู้ข้อเท็จจริง รู้เหตุผลเบื้องหลังของสิ่งที่เกิดขึ้น เข้าใจความเป็นมาของเหตุการณ์ต่าง ๆ รู้ว่าเรื่องนั้นมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ทำให้เราได้ข้อเท็จจริงที่เป็นฐานความรู้ในการนำไปใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหาการประเมิน และการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง

2) ช่วยให้เราสำรวจความสมเหตุสมผลของข้อมูลที่ปรากฏ และไม่ด่วนสรุปความอารมณ์ความรู้สึกหรืออคติ แต่สืบค้นตามหลักเหตุผลและข้อมูลที่เป็นจริง

3) ช่วยให้เราไม่ด่วนสรุปสิ่งใดง่าย ๆ แต่สืบสารตามความเป็นจริง ขณะเดียวกันจะช่วยให้เราไม่หลงเชื่อข้ออ้างที่เกิดจากตัวอย่างเพียงอย่างเดียว แต่พิจารณาเหตุผลและปัจจัยเฉพาะในแต่ละกรณีได้

4) ช่วยให้การพิจารณาสาระสำคัญอื่น ๆ ที่ถูกบิดเบือนไปจากความประทับใจในครั้งแรกทำให้เรามองอย่างครบถ้วนในแง่มุมอื่นที่มีอยู่

5) ช่วยพัฒนาความเป็นคนช่างสังเกต การหาความแตกต่างของสิ่งที่ปรากฏพิจารณาตามความสมเหตุสมผลของสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนที่จะตัดสินใจสรุปสิ่งใดลงไป

6) ช่วยให้เราหาเหตุผลที่สมเหตุสมผลให้กับสิ่งที่เกิดขึ้น ณ เวลานั้น โดยไม่พึ่งพินอคติที่ก่อตัวอยู่ในความทรงจำ ทำให้เราสามารถประเมินสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างสมจริงสมจัง

7) ช่วยประมาณการความน่าจะเป็น โดยสามารถใช้ข้อมูลพื้นฐานที่เรามี วิเคราะห์ร่วมกับปัจจัยอื่น ๆ ของสถานการณ์ ณ เวลานั้น อันจะช่วยเราคาดการณ์ความน่าจะเป็นได้สมเหตุสมผลกว่า

จะเห็นได้ว่าการคิดวิเคราะห์มีประโยชน์ต่อบุคคลอย่างหาค่ามิได้ ตั้งแต่ช่วยบุคคลให้มีหลักการมีเหตุผลทำงานทุกอย่างด้วยการมีเป้าหมาย มีความคิดทุกขั้นตอนที่ชัดเจน เกิดปัญหา สร้างเสริมและพัฒนาความสามารถทางภาษา และเพิ่มพูนศักยภาพการเรียนรู้ของบุคคลอย่างต่อเนื่องให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น และสามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง ทำให้เกิดความสำเร็จในการทำงานเป็นอย่างดี

การวัดการคิดวิเคราะห์

ลวัน สายยศ และอังคณา สายยศ (อ้างในสมิตรา บุตรศรีเมือง, 2550: 51) กล่าวว่า การวัดการคิดวิเคราะห์ เป็นการวัดความสามารถในการแยกแยะส่วนย่อย ๆ ของเหตุการณ์ เรื่องราว หรือเนื้อหาต่าง ๆ ว่าประกอบด้วยอะไร มีจุดมุ่งหมายหรือประสงค์สิ่งใด นอกจากนั้นยังมีส่วนย่อย ๆ ที่สำคัญนั้นแต่ละเหตุการณ์เกี่ยวพันกันอย่างไรบ้าง และเกี่ยวพันโดยอาศัยหลักการใดจะเห็นว่าสมรรถภาพด้านการคิดวิเคราะห์จะเต็มไปด้วยการหาเหตุและผลมาเกี่ยวข้องกันเสมอ การวิเคราะห์จึงต้องอาศัยพฤติกรรมด้านความจำ ความเข้าใจและด้านการนำไปใช้ มาประกอบการพิจารณา การวัดการวิเคราะห์แบ่งย่อยเป็น 3 ประเภท คือ

1) การวิเคราะห์ความสำคัญ (Analysis of Elements) เป็นการวิเคราะห์ว่าสิ่งที่อยู่ นั้นอะไรสำคัญ หรือจำเป็นหรือมีบทบาทที่สุด ตัวไหนเป็นเหตุ ตัวไหนเป็นผล เหตุผลใดถูกต้องและเหมาะสมที่สุด ตัวอย่างคำถาม เช่น สิ่งใดขาดเสียมิได้ สอนเด็กแบบใดเด็กจึงอยากเรียนมากกว่า วิธีสอนอื่น ๆ ที่มีอยู่

2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Analysis of Relationships) เป็นความสามารถในการค้นหาว่าความสำคัญย่อย ๆ ของเรื่องราว หรือเหตุการณ์นั้นต่างติดต่อกันอย่างไร สอดคล้องหรือขัดแย้งกันอย่างไร การวิเคราะห์ความสัมพันธ์อาจจะถามความสัมพันธ์ของเนื้อเรื่องกับเหตุ เนื้อเรื่องกับผล เหตุกับผล ตัวอย่างคำถาม เช่น เพราะเหตุใดจึงคงตามแนวโค้งของโลก เหตุใดคนตกใจมากจึงมักเป็นลม

3) วิเคราะห์หลักการ (Analysis of Organizational Principles) เป็นความสามารถที่จะจับเค้าเงื่อนของเรื่องราวนั้นยึดหลักการใด มีเทคนิคในการเขียนอย่างไร จึงชวนให้คนอ่านมีมโนภาพ หรือยึดหลักปรัชญาใด อาศัยหลักการใดเป็นสื่อสารสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจคำถามวิเคราะห์ หลักการมักจะมีคำลงท้ายว่ายึดหลักการใด มีหลักการใดอยู่เสมอ ตัวอย่างคำถามประเภทวิเคราะห์หลักการ เช่น รถยนต์วิ่งได้โดยอาศัยหลักการใด

เยาเวตี วิบูลย์ศรี (2545 : 235) กล่าวว่า การวัดการคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการแยกแยะองค์ประกอบหรือส่วนย่อยต่าง ๆ หรือแยกส่วนของแนวความคิดตลอดจนการหาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ หรือชี้ให้เห็นถึงการจัดระเบียบของหลักการต่าง ๆ เป็นต้น

สมนึก ภัททิยธนี (2546 : 144 - 147) กล่าวว่า การวัดการวิเคราะห์ เป็นการใช้วิจารณ์ญาณเพื่อไตร่ตรองการแยกแยะพิจารณาดูรายละเอียดของสิ่งต่าง ๆ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ว่ามีส่วนใดสำคัญที่สุดชิ้นส่วนใดสัมพันธ์กันมากที่สุด และชิ้นส่วนเหล่านั้นอยู่รวมกันได้ หรือทำงานได้เพราะอาศัยหลักการใดซึ่งแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ

- 1) การวิเคราะห์ความสำคัญ หมายถึง การพิจารณาหรือจำแนกว่าชิ้นใด ส่วนใด เรื่องใดเหตุการณ์ใดตอนใดสำคัญที่สุด หรือหาจุดเด่น จุดประสงค์ที่สำคัญ สิ่งมีช่อ่นเร้น
- 2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ หมายถึง การค้นหาความเกี่ยวข้องระหว่างลักษณะสำคัญของเรื่องราวหรือสิ่งต่าง ๆ ว่าสองชิ้นใดสัมพันธ์กัน รวมถึงข้อสอบอุปมาอุปไมย
- 3) การวิเคราะห์หลักการ หมายถึง การให้พิจารณาดูชิ้นส่วนปลีกย่อยต่าง ๆ ว่าทำงานหรือเกาะยึดกันได้อย่างไร หรือคงสภาพเช่นนั้นได้เพราะใช้หลักการใดเป็นแกนกลาง จึงถามโครงสร้างหลักหรือวิธีการที่ยึดถือ

จากการศึกษาเกี่ยวกับทักษะการคิดวิเคราะห์ และการวัดทักษะการคิดวิเคราะห์สามารถสรุปได้ว่า ทักษะการคิดวิเคราะห์ เป็นทักษะการคิดขั้นสูงที่ครูควรส่งเสริมให้นักเรียน ส่งผลให้นักเรียนสามารถคิดแยกแยะสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้อย่างมีเหตุผลในการตัดสินใจแยกแยะ ส่วนการวัดการคิดวิเคราะห์ หมายถึง การวัดความสามารถในการจำแนกแจกแจงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของสิ่งที่เกิดขึ้น วัดโดยใช้แบบทดสอบวัดการคิดวิเคราะห์

แผนการจัดการเรียนรู้

ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมาย ดังนี้

ชนาธิป พรกุล (2552 : 85) ได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เขียนไว้ล่วงหน้า ทำให้ผู้สอนมีความพร้อม และมั่นใจว่าจะสอนได้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ และดำเนินการสอนได้ราบรื่น

กรมวิชาการ (2540 : 25) ได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นการจัดโปรแกรมการสอนวิชาใดวิชาหนึ่งไว้ล่วงหน้า เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

บุญชม ศรีสะอาด (2545 : 12) ได้กล่าวถึงแผนการจัดการเรียนรู้ว่าเป็นการกำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะสอนใคร ในเนื้อหาใด สอนเมื่อใด สอนอย่างไร และเพื่อให้เกิดอะไร ซึ่งเมื่อถึงเวลา

ดังกล่าวจะดำเนินการสอนตามที่วางแผนไว้ ผู้สอนจึงต้องคิด และวางแผนล่วงหน้าอย่างละเอียดรอบคอบ เหมาะสม เพื่อให้สามารถดำเนินการสอนตามที่ได้กำหนดไว้อย่างได้ผลดี

สุวิทย์ มูลคำ (2549 : 85) กล่าวว่า แผนการจัดการเรียนรู้ หมายถึง แผนการเตรียมการสอน หรือ การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ และจัดหาไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยมีการรวบรวมข้อมูลต่างๆ มากำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดได้โดยเริ่มจากการกำหนดวัตถุประสงค์ที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านใด (สติปัญญา/เจตคติ/ทักษะ) จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิธีใด ใช้สื่อการสอน หรือแหล่งการเรียนรู้ใด และจะประเมินผลอย่างไร

นอกจากนั้นแล้ว อาภรณ์ ใจเที่ยง (2546 : 48) ได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ว่า เป็นแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอน การวัดผลประเมินผล ให้สอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

จากความหมายข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้ คือ สื่อ อุปกรณ์ เครื่องมือ แผนการ โครงการ หรือนวัตกรรมใหม่ที่ครูจัดเพื่อใช้ในการปฏิบัติการสอนในวิชาใดวิชาหนึ่ง ที่มีการเตรียมอย่างเป็นระบบ ขั้นตอนและช่วยให้ครูพัฒนาการ จัดกระบวนการเรียนรู้ไปสู่เป้าหมายของการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังในแต่ละครั้ง

ความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้ถือเป็นเอกสารในการเตรียมตัวล่วงหน้าก่อนที่จะจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนี้

กรมวิชาการ (2540 : 38) จำแนกได้เป็นข้อ ดังนี้

- 1) ช่วยให้ผู้สอนมีโอกาสนในการพิจารณาส่วนประกอบต่างๆ ของบทเรียนดังกล่าวมาแล้วอย่างรอบคอบ อันจะส่งผลถึงประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการเรียนรู้ของผู้เรียน
- 2) แผนการจัดการเรียนรู้ที่ครูผู้สอนทำขึ้นเอง เป็นการสร้างครูที่ดี เพราะครูผู้สอนมีโอกาสดำเนินการล่วงหน้าในกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งเป็นการช่วยให้ครูมีความคิดสร้างสรรค์
- 3) ทำหน้าที่เปรียบเสมือนผู้เตือนความจำให้แก่ครูผู้สอน ช่วยไม่ให้สับสน สามารถสอนได้ตรงตามจุดประสงค์ จัดกิจกรรมได้ตามขั้นตอน ใช้สื่อได้เหมาะสม และมีการวัดและประเมินผลเป็นระยะๆ
- 4) ป้องกันการใช้เวลาว่างอย่างไร้ประโยชน์ การทำแผนการจัดการเรียนรู้ ช่วยให้ครูผู้สอนคำนึงถึงเวลาที่ต้องใช้ การเตรียมบทเรียนมากเกินไป จนเป็นการยึดเย็ดความรู้ให้แก่ผู้เรียนไม่ส่งผลดีต่อการเรียนรู้ และการเตรียมบทเรียนน้อยไป อาจทำให้ครูผู้สอนต้องสอนทบทวนซ้ำซากไปจนหมดเวลา

5) ช่วยให้เกิดความมั่นใจในการสอน

6) ช่วยให้การบริหารงานเป็นไปด้วยดี เพราะผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์ก็มีส่วนในการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ของผู้สอนเป็นข้อมูลในการวางแผน และการนิเทศการศึกษา

7) ประโยชน์สำหรับครูผู้สอนที่เข้ามาสอนแทนในกรณีครูประจำวิชาไม่สามารถทำการสอนได้ แต่ได้เตรียมการสอนไว้ล่วงหน้า และเก็บไว้ในที่ที่เพื่อนครูสามารถหยิบไปใช้ได้

8) เป็นหลักสูตรที่นักเรียนได้เรียน

แพรวพรรณ สมทรัพย์ (2545 : 43) ได้ให้ความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1) การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ จะช่วยให้ครูผู้สอนได้มีโอกาสได้ศึกษาหลักสูตร แนวการสอน วิธีการวัดผลและประเมินผล ศึกษาเอกสาร ตำรา ได้อย่างละเอียดทุกแง่มุม

2) แผนการจัดการเรียนรู้จะสอนให้ผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ทั้งในเรื่องทรัพยากรของโรงเรียน ทรัพยากรของท้องถิ่น ค่านิยม ความเชื่อ และสภาพที่เป็นจริงของท้องถิ่น

3) แผนการจัดการเรียนรู้ เป็นเครื่องมือที่มีคุณภาพของผู้สอน ในการนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพของผู้เรียน ระยะเวลา และสภาพการเรียนการสอนที่แท้จริง ในแต่ละภาคเรียน ช่วยให้ผู้สอนสอนได้ครบถ้วน ทันเวลา และช่วยให้มีความมั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น

4) แผนการจัดการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้สอนใช้เป็นข้อมูล หรือหลักฐานอ้างอิงได้อย่างถูกต้อง เทียบตรงแก่ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้อง ว่าผู้สอนได้ทำการสอนอย่างไร ใช้สื่อ อุปกรณ์และทรัพยากรอะไรบ้าง อย่างไร

5) แผนการจัดการเรียนรู้จะใช้เป็นคู่มือครูที่สอนแทนได้

6) แผนการจัดการเรียนรู้จะเป็นเอกสารสำหรับใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอน และพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้เป็นอย่างดี

7) แผนการจัดการเรียนรู้จะเป็นเอกสารที่แสดงถึงการพัฒนาวิชาชีพ และมาตรฐานวิชาชีพ ที่แสดงว่างานสอนเป็นงานที่จะต้องได้รับการฝึกฝนโดยเฉพาะ มีเครื่องมือและเทคนิคที่จำเป็นสำหรับประกอบอาชีพด้วย

8) แผนการจัดการเรียนรู้จะใช้เป็นคู่มือครูที่สอนแทนได้

9) แผนการจัดการเรียนรู้จะเป็นเอกสารสำหรับใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอน และพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้เป็นอย่างดี

10) แผนการจัดการเรียนรู้ จะเป็นเอกสารที่แสดงถึงการพัฒนาวิชาชีพ และมาตรฐานวิชาชีพครูที่แสดงว่างานสอนเป็นงานที่จะต้องได้รับการฝึกฝน โดยเฉพาะมีเครื่องมือ และเทคนิคที่จำเป็นสำหรับประกอบอาชีพด้วย

นอกจากนั้นแล้ว สุวิทย์ มูลคำ (2549 : 85) ได้ให้ความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า

- 1) ทำให้เกิดการวางแผนวิธีสอนที่ดี ที่เกิดจากการผสมผสานความรู้ และจิตวิทยาการศึกษา
- 2) ช่วยให้ครูผู้สอนมีคู่มือการจัดการเรียนรู้ที่ทำได้ล่วงหน้าด้วยตนเอง และทำให้ครูมีความมั่นใจในการจัดการเรียนรู้ได้ตามเป้าหมาย
- 3) ช่วยให้ครูผู้สอนทราบว่า การสอนของตนได้เดินไปในทิศทางใด หรือทราบว่าสอนอะไร ด้วยวิธีใด สอนทำไม สอนอย่างไร จะใช้สื่อ และแหล่งเรียนรู้อะไร และจะวัดและประเมินผลอย่างไร
- 4) ส่งเสริมให้ครูผู้สอนได้ศึกษาหาความรู้ทั้งเรื่องหลักสูตร วิธีจัดการเรียนรู้ การจัดหา และใช้สื่อการเรียนรู้ ตลอดจนการวัด และประเมินผล
- 5) ใช้เป็นคู่มือสำหรับครูที่มาสอน (จัดการเรียนรู้) แทนได้
- 6) แผนการจัดการเรียนรู้ที่นำมาใช้ และพัฒนาแล้ว จะเกิดประโยชน์ต่อวงการศึกษา
- 7) เป็นผลงานทางวิชาการที่แสดงถึงความชำนาญ และความเชี่ยวชาญของครูผู้สอน สำหรับประกอบการประเมินเพื่อขอเลื่อนวิทยฐานะครูให้สูงขึ้น

กล่าวโดยสรุปถึงความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้เป้าหมายหลักคือทำให้ผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย และสื่อการเรียนการสอนที่เป็นแก่นของการศึกษา พร้อมจะช่วยให้ผู้สอนได้มีโอกาสศึกษาหลักสูตร เตือนความจำให้แก่ผู้สอน ช่วยไม่ให้สับสน สามารถสอนได้ตรงตามจุดประสงค์ จัดกิจกรรมได้ตามขั้นตอน ใช้สื่อได้เหมาะสม และมีการวัดและประเมินผลตามสภาพที่เป็นจริง

ประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้ มีประโยชน์หลายด้าน ดังนี้

พันทิพา อุทัยสุข (2542 : 35) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

- 1) เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียน เพราะผู้เรียนแต่ละห้องมีความแตกต่างกันมาก และผู้สอนสามารถปรับปรุงให้เหมาะสมได้
- 2) เพื่อปรับกิจกรรมการเรียนการสอน เพราะสามารถวิเคราะห์ข้อบกพร่อง หรือปัญหาต่างๆ ที่ผ่านมาได้จากจุดมุ่งหมาย และการประเมินผล
- 3) สร้างความมั่นใจให้แก่ผู้สอน เพราะได้มีการจัดเตรียมกิจกรรมให้เหมาะสมกับเนื้อหา และผู้เรียน
- 4) ทำให้งานในภาคเรียนต่อไปน้อยลง โดยอาจปรับปรุง แก้ไขแผนการจัดการเรียนรู้ให้มีบรรยากาศที่ดีในห้องเรียน และส่งเสริมการเรียนการสอนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

5) มีการเตรียมห้องเรียน การจัดห้องเรียน และเตรียมสื่อการเรียนการสอนให้มีบรรยากาศที่ดีในห้องเรียน และส่งเสริมการเรียนการสอนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

รุจิร ภูสาระ (2545: 23) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้ว่า เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ให้ผู้เรียนตามที่กำหนดไว้ในสาระการเรียนรู้แต่ละกลุ่ม การจัดการเรียนรู้ที่ดีต้องตอบคำถามให้ได้ว่า นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์อะไรบ้าง ตามตัวชี้วัดที่กำหนดไว้

กล่าวโดยสรุป ประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้ ทำให้เกิดการวางแผน วิธีสอน วิธีเรียน ที่มีความหมายยิ่งขึ้น เพราะเป็นการจัดทำอย่างมีหลักการที่ถูกต้อง และช่วยให้ครูมีคู่มือการสอนที่ทำด้วยตนเอง เกิดความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน ส่งผลให้สอนได้ครบถ้วนตรงตามหลักสูตร

ลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดี

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีต้องมีลักษณะที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นภาพพฤติกรรมในห้องเรียนได้อย่างสมบูรณ์ มีนักการศึกษาได้ระบุลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีต้องเป็นดังนี้

สงบ ลักษณะ (2544: 47) ได้กล่าวถึง ลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดี ไว้ดังนี้

- 1) ต้องเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีกิจกรรมให้ผู้เรียนเป็นผู้ได้ลงมือปฏิบัติให้มากที่สุด โดยครูเป็นเพียงผู้คอยชี้แนะ ส่งเสริม หรือกระตุ้นให้กิจกรรมดำเนินไปตามความมุ่งหมาย
- 2) ต้องเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบคำตอบ หรือทำสำเร็จด้วยตนเอง โดยครูพยายามลดบทบาทจากผู้บอกคำตอบ มาเป็นผู้คอยกระตุ้นด้วยคำถาม หรือปัญหาให้ผู้เรียนคิดแก้ หรือหาแนวทางไปสู่ความสำเร็จในการทำกิจกรรมเอง
- 3) ต้องเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ มุ่งให้ผู้เรียนรับรู้ และนำกระบวนการไปใช้จริง
- 4) ต้องเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่จัดหาได้ในท้องถิ่น หลีกเลี่ยงการใช้วัสดุอุปกรณ์สำเร็จรูปที่มีราคาสูง

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2546: 58) ได้กล่าวถึง ลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดี มีดังนี้

- 1) ต้องสอดคล้องกับหลักสูตร และแนวการสอนของกรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ
- 2) ต้องสามารถนำไปใช้สอนจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 3) ต้องเขียนได้ถูกต้องตามหลักวิชาการ เหมาะสมกับผู้เรียน และเวลาที่กำหนด
- 4) ต้องมีความกระชับ ชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่าย และเข้าใจตรงกัน
- 5) ต้องมีรายละเอียดมากพอที่จะทำให้ผู้อ่านสามารถนำไปใช้สอนได้
- 6) ทุกหัวข้อในแผนการจัดการเรียนรู้ต้องมีความสอดคล้อง สัมพันธ์กัน

นอกจากนั้นแล้ว สุวิทย์ มูลคำ (2549 : 87) ได้กล่าวถึง ลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีไว้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้ที่ดี ควรมีลักษณะ ดังนี้

- 1) กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ไว้ชัดเจน (ในการสอนเรื่องนั้นๆ ต้องการให้ผู้เรียนเกิดคุณสมบัติอะไร หรือด้านใด)
- 2) กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ชัดเจน และนำไปสู่ผลการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ได้จริง (ระบุบทบาทของครูผู้สอน และผู้เรียนไว้อย่างชัดเจนว่าจะต้องทำอะไรจึงจะทำให้การเรียนการสอนบรรลุผล)
- 3) กำหนดสื่ออุปกรณ์ หรือแหล่งเรียนรู้ไว้ชัดเจน (จะใช้สื่ออุปกรณ์ หรือแหล่งเรียนรู้ อะไรช่วยบ้าง และจะใช้อย่างไร)
- 4) กำหนดวิธีการวัดและประเมินผลไว้ชัดเจน (จะใช้วิธีการ และเครื่องมือในการวัด และประเมินผลใด เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้)
- 5) ยืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนได้ (ในกรณีที่มีปัญหาเมื่อมีการนำไปใช้ หรือไม่สามารกำหนดการจัดการเรียนรู้ตามแผนได้ ก็สามารถปรับเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นได้ โดยไม่กระทบต่อการเรียนการสอน และผลการเรียนรู้)
- 6) มีความทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ ความเคลื่อนไหวต่างๆ และสอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงที่ผู้เรียนดำเนินชีวิตอยู่
- 7) แปลความได้ตรงกัน แผนการจัดการเรียนรู้ที่เขียนขึ้น จะต้องสื่อความหมายได้ตรงกัน เขียนให้อ่านเข้าใจง่าย กรณีมีการสอนแทน หรือเผยแพร่ ผู้นำไปใช้สามารถเข้าใจ และใช้ได้ตรงตามจุดประสงค์ของผู้เขียนแผนการจัดการเรียนรู้
- 8) มีการบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ดี จะสะท้อนให้เห็นการบูรณาการแบบองค์รวมของเนื้อหาสาระความรู้ และวิธีการจัดการเรียนรู้เข้าด้วยกัน
- 9) มีการเชื่อมโยงความรู้ไปใช้อย่างต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้นำความรู้ และประสบการณ์เดิมมาเชื่อมโยงกับความรู้และประสบการณ์ใหม่ และนำไปใช้ในชีวิตจริงกับการเรียนเรื่องต่อไป

สรุปได้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีต้องเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่ให้แนวทางการสอนแก่ผู้สอนอย่างชัดเจน ทั้งด้านผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง สาระการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยเฉพาะแนวทางการจัดกิจกรรม ควรเป็นกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนได้ปฏิบัติ ได้แก้ปัญหา และได้เกิดทักษะกระบวนการ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีนั้น ควรเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่ครูผู้สอนจัดทำขึ้นเอง โดยคำนึงถึงผู้เรียน และบริบทของสถานศึกษาเป็นสำคัญ โดยจุดประสงค์การเรียนรู้ต้องมีความสอดคล้องกับมาตรฐาน ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้ มีเนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และ

ยุทธวิธีการจัดกิจกรรม รวมถึงการวัดประเมินผลการเรียนรู้ มีความสอดคล้องและครอบคลุมทั้งใน
ด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

องค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้

การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนจำเป็นต้องรู้ถึงองค์ประกอบของแผนการจัดการ
เรียนรู้ รูปแบบของแผนการจัดการเรียนรู้ และขั้นตอนในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งกรม
วิชาการ (2551 : 33) ได้เสนอองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ ว่าประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ
ดังต่อไปนี้

- 1) หัวข้อของแผนการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย
 - 1.1) ชื่อกลุ่มสาระ
 - 1.2) ชั้น
 - 1.3) ภาคเรียน
 - 1.4) ชื่อแผน
 - 1.5) เวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้
- 2) มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด หรือผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
- 3) สาระการเรียนรู้
- 4) กระบวนการจัดการเรียนรู้
- 5) การวัดและประเมินผล
- 6) แหล่งการเรียนรู้

ทิศนา ขัมมณี และคณะ (2548 : 31) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ว่า
ควรประกอบด้วยหัวข้อ ดังต่อไปนี้

- 1) สาระสำคัญ
- 2) จุดประสงค์การเรียนรู้
- 3) กิจกรรมการเรียนรู้
- 4) สื่อและอุปกรณ์
- 5) การวัดและประเมินผล
- 6) บันทึกหลังการสอน ซึ่งระบุไว้ 3 ประการ ดังนี้
 - 6.1) ผลการสอน
 - 6.2) ปัญหา
 - 6.3) อุปสรรค ข้อเสนอแนะ และแนวทางแก้ไข

นอกจากนั้นแล้ว ชนาธิป พรกุล (2552 : 86) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

- 1) เรื่อง และเวลาที่ใช้สอน
- 2) มาตรฐานการเรียนรู้ จุดประสงค์การเรียนรู้ ตัวชี้วัด
- 3) สาระสำคัญ
- 4) เนื้อหา (สาระการเรียนรู้)
- 5) กิจกรรมการเรียนรู้ (กิจกรรมการเรียนการสอน)
- 6) สื่อการเรียนรู้ และแหล่งการเรียนรู้ (สื่อการเรียนการสอน)
- 7) การวัด และประเมินผล

สรุป องค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ ควรมีดังนี้ หัวข้อแผนการจัดการจัดการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด/ จุดประสงค์การเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ แกนกลาง สาระสำคัญ/ ความคิดรวบยอด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อ/ แหล่งเรียนรู้ บันทึกหลังการสอน

ถวัลย์ มาศจรัส (2546 : 36 - 68) กล่าวว่า ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ต้องตอบคำถามต่อไปนี้ให้กระจ่างคือ จัดการเรียนรู้เพื่ออะไร จัดการเรียนรู้อย่างไร ผู้เรียนสำคัญหรือไม่ และผลการจัดการเรียนรู้เป็นไปตามที่ต้องการหรือไม่ โดยมีขั้นตอนในการจัดทำ ดังนี้

1) กำหนดจุดประสงค์ (Objective) ซึ่งควรครอบคลุมทั้งด้านความรู้ทักษะและเจตคติ

2) กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน (Learning) ในขั้นนี้เป็นการจัดการเรียนการสอนซึ่งผู้สอนจะต้องเตรียมการวางแผนในการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบว่า ในแผนการจัดการเรียนรู้จะมีจุดเน้น สาระ เนื้อหาวิชาที่สำคัญอะไร และจะใช้รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ หรือรูปแบบที่จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบใด รวมไปถึงการกำหนดสื่อการสอน สื่อการเรียนรู้ที่จะช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

3) กำหนดวิธีวัดและประเมินผล (Evaluation) การวัดและประเมินผลเป็นกิจกรรมสำคัญที่จะต้องกำหนดไว้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการจัดการเรียนการสอน หรือการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนคือ การวัดผล (Measurement) คือ การตรวจสอบว่าพฤติกรรมของผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ความรู้ ทักษะ เจตคติ เป็นไปตามจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่ และการประเมินผล (Evaluation) คือ การตัดสินคุณภาพผู้เรียนว่าอยู่ในระดับใด เมื่อนำผลจากคะแนน หรือการปฏิบัติงานมาเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้

สรุปได้ว่า การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ คือ แผนที่นำทางครูให้ไปสู่เป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านการเรียนเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ

แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

นักวิชาการและผู้รู้ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ไว้ดังนี้

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2544 : 6) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

ศิริพร ชีปนวัฒนา (2548 : 178) กล่าวว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ หรือแหล่งประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

ดังนั้น จึงสรุปความหมายของแหล่งการเรียนรู้ได้ว่า หมายถึง แหล่งหรือศูนย์รวมของข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ประสบการณ์ สารสนเทศและเทคโนโลยี ที่เสริมสร้างให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาทั้งในระบบนอกระบบ และตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

สำนักงานโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2548: 16) ได้ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญา ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของความหมายของคำ ไว้ดังนี้

ภูมิปัญญา ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความเชื่อและศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นปัจจุบันอย่างไม่ขาดสาย และเชื่อมโยงกันทั้งระบบในทุกสาขา

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะและเทคนิคการตัดสินใจ ผลิตผลงานของบุคคล อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด พัฒนาปรับปรุงและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี สามารถแก้ไขปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

วิระพงษ์ แสง – ชูโต (2545 : 1) ได้สรุปความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ใช้ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิต ซึ่งรับการถ่ายทอดสืบทอดกันมา โดยผ่านกระบวนการพัฒนาตามศักยภาพที่มีอยู่ เพื่อแก้ปัญหาคำถามชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับกาลสมัย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547: 42) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลในท้องถิ่นที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนสามารถสร้างชิ้นงาน หรือผลงานที่ได้ศึกษาค้นคว้าทดลองปฏิบัติ แล้วบังเกิดผลเป็นที่พอใจ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเมื่อนำมารวบรวมไว้ด้วยกันก็แสดงถึงความรู้ ความสามารถของภูมิปัญญาไทย ความรู้ความสามารถดังกล่าวไม่เน้นความรู้ที่เกิดจากการเล่าเรียนจากสถาบัน แต่เป็นความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

จากความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ 2 ลักษณะ คือ

1) ความหมายในฐานะที่เป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ เกร็ดความรู้ กฎระเบียบทางสังคมและแนวทางในการดำเนินชีวิตในสังคม ที่ได้รับมาจากพื้นฐานความรู้ หรือความรอบรู้ที่บุคคลได้เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาตามสภาพแวดล้อม สภาพภูมิศาสตร์ และกระบวนการทางสังคม

2) ความหมายในฐานะที่เป็นทรัพยากรบุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถและทักษะอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรับแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบทอดกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในสังคม มีความเหมาะสมกับยุคสมัยและเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก

คุณค่าและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

คุณค่าและความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้

แหล่งการเรียนรู้มีคุณค่าและความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของชาติ

ดังนี้

1) เป็นแหล่งเรียนรู้ที่บุคคลได้ศึกษาตามอัธยาศัยและเรียนรู้อย่างอิสระไม่มีขีดจำกัด

2) เป็นแหล่งการเรียนรู้ให้บุคคลได้เรียนรู้ตลอดชีวิต

3) เป็นแหล่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีนิสัยรักการอ่าน ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน การศึกษาค้นคว้า และการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง

4) เป็นแหล่งเสริมสร้างประสบการณ์จริงและส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการลงมือทำให้แก่ผู้เรียน

5) เป็นแหล่งเสริมสร้างให้บุคคลเกิดความรู้ ความคิด และการปฏิบัติเป็นองค์รวม ในเวลาเดียวกัน

6) เป็นแหล่งการศึกษาค้นคว้า และการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองและเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เรียนรู้ ตามความถนัดและความสนใจ

7) ช่วยเสริมสร้างให้เด็กและเยาวชน ได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ และได้รับการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

8) ช่วยเสริมสร้างให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงความเป็นไทย และซาบซึ้งในเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในแต่ละท้องถิ่น

9) ช่วยเสริมสร้างเด็กและเยาวชนไทยให้เติบโตเป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม รักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

10) ช่วยปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกของชาติ

11) เป็นแหล่งรวมวิทยาการและสะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ

คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2548 : 16) ได้กล่าวถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

- 1) ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น
- 2) สร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย
- 3) สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม
- 4) สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน
- 5) เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคุณค่าและมีความสำคัญยิ่งที่จะต้องได้รับการส่งเสริมเพื่อเป็นแหล่งองค์ความรู้ และเป็นทรัพยากรทางการเรียนรู้ในฐานะบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ผู้คนในยุคปัจจุบันได้ศึกษาและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอีกทั้งเพื่อถ่ายทอดให้กับอนุชนรุ่นหลังได้เห็นคุณค่าและความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมและร่วมกันอนุรักษ์ สืบสาน ไปชั่วกาลนาน

ประเภทของแหล่งเรียนรู้

ประเภทของแหล่งเรียนรู้สามารถจัดแบ่งได้หลายลักษณะตามจุดมุ่งหมายของหน่วยงานหรือองค์กร และเป้าหมายในการจัดทำหรือสร้างขึ้น ซึ่งสรุปได้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 3 - 4) ได้แบ่งแหล่งเรียนรู้ไว้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เช่น ห้องเรียน ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการต่างๆ เช่น ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องโสตทัศนศึกษา ห้องปฏิบัติการ คอมพิวเตอร์ ห้องจริยธรรม ห้องศิลปะ ตลอดจนการใช้อาคารสถานที่บริเวณและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เช่น ห้องอาหาร สนาม ห้องน้ำ สวนดอกไม้ สวนสมุนไพร แหล่งน้ำในโรงเรียน ฯลฯ

2. แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ครอบคลุมทั้งด้านสถานที่และบุคคล ซึ่งอาจอยู่ในชุมชนที่ใกล้เคียงโรงเรียน ที่พานักเรียนไปศึกษาหาความรู้ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ชายทะเล วัด ตลาด ห้องสมุดประชาชน สถานีตำรวจ สถานีอนามัย สวนสาธารณะ สวนสัตว์ ฟาร์ม สวนผัก สวนผลไม้ แหล่งทอผ้า ร้านอาหาร คนตรีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นเมือง เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน แหล่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ ฯลฯ

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้กำหนดประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อจัดกลุ่มครูภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 9 ด้านดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2541 : 6)

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร ด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิตและการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดจนทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการส่งเสริมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

6. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ เป็นต้น

7. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษาคือภาษาถิ่นภาษาไทยในภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณการฟื้นฟู การเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิต เป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ (2549 : 4-5, 160-225) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร หมายถึง การผสมผสานการเกษตรเทคโนโลยีโดยพัฒนาบนพื้นฐานดั้งเดิมซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะกรณีต่างๆได้ในเบื้องต้น เช่น การเกษตรกรรมแบบผสมผสานการแก้ไขปัญหการเกษตร ด้านการตลาด การแก้ไขปัญหาด้านการผลิต การรู้จักปรับใช้เทคโนโลยี

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ป่าไม้ ต้นน้ำลำธารการรักษา และถ่ายทอดความรู้ดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดสวัสดิการและวิสาหกิจชุมชน หมายถึง การบริหารกองทุนต่างๆในชุมชนและจัดสวัสดิการชุมชน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิต ความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษาโรคและป้องกัน หมายถึง การสืบทอดความรู้ดั้งเดิม และรู้จักประยุกต์ความเชื่อท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทางด้านสุขภาพอนามัย

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการผลิตและบริโภค หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเอง แก้ไขเศรษฐกิจและชะลอการนำเข้าตลาด

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรม

6.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการศึกษามีคัมภีร์ที่เผยแพร่ในวงการศึกษปัจจุบันเป็นตำราเรียนในชั้นประโยค 4-5-6 ในหลักสูตร พระมหาเปรียญ เช่น คัมภีร์จักรวาลประทีป เป็นการวิเคราะห์ความเป็นมาของโลก และจักรวาล ปรากฏในพระไตรปิฎก ทำให้นักศึกษาได้รู้ทิศทางของความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมาของโลกได้ คัมภีร์สังขยาปาสักกะ เป็นงานที่วิเคราะห์เกี่ยวกับการนับเลขโบราณของชาวอินเดีย ทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบถึงการคิดทางคณิตศาสตร์ของชาวอินเดียโบราณ สามารถเชื่อมโยงกับการศึกษาในระบบปัจจุบันได้ เป็นต้น การศึกษาดังกล่าวนี้นับว่ามาจนถึงปัจจุบัน นครเชียงใหม่เป็นที่ตั้งของสถานศึกษาใหญ่ๆ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเอกชน เช่น มหาวิทยาลัยพายัพ ซึ่งอาศัยความรู้ของนักปราชญ์เหล่านี้เป็นฐานในการศึกษาในปัจจุบัน การตั้งอยู่ได้นานของอาณาจักรล้านนาทำให้มีการสั่งสมศิลปวัฒนธรรมหลายประการ ได้แก่ ด้านศิลปะทางวรรณกรรม ปรากฏว่าพระสงฆ์ในล้านนาได้แต่งนิทานชาดกไว้ สอนสอนประชาชน ที่เด่นชัดคือ ปัญญาชาดก เป็นพื้นฐานของการเกิดวรรณคดีหลายฉบับ เช่น สังข์ทอง สรรพสิทธิ์ คำฉันท์ กากีชาดก สุทนต์ชาดก เป็นต้น ในวรรณกรรมทางโลก เช่น โคลงนิราศหริภุญไชย ซึ่งเป็นแม่แบบของฉันทลักษณ์ของไทยในปัจจุบัน ไตรภูมิพระร่วงฉบับต่างๆ ที่เป็นแนวทางในการเกิดไตรภูมิพระร่วงฉบับสุโขทัย

6.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับศิลปะการขับร้องในการขับร้องแบบล้านนา มี จ้อย กะโลงหรือขับโคลง มีหลายประเภทดังนี้

6.2.1 จ้อยคำว คือ การขับร้องเสียงยาว

6.2.2 ขอ คือ การร้องประสานเสียงระหว่างชายหญิงใช้ดนตรีปี่เป็นเครื่องประสานในการขับร้อง

6.2.3. คำอ่ำ คือ การแต่งคำด้วยฉันทลักษณ์ร้อย ใช้เป็นการพรรณนาเหตุการณ์ เช่น การพรรณนาสรรเสริญ การจุดบอกไฟ

6.2.4 คำวอ้า คือ การเล่าเรื่องราวต่างๆ

6.2.5 คำวธรรม คือ การนำข้อความในชาดกมาเขียนเป็นฉันทลักษณ์ต่อให้พระอ่านสอนประชาชน

6.2.6 คำวขอ คือ การนำเอาข้อหลักธรรม หรือภาสิตต่างๆ มาเขียนประสานกับความรู้ทางโลกโดยมากจะสอดแทรกกับความรู้ที่เกี่ยวกับหลักธรรมให้หนุ่มสาวได้อ่านเป็นที่สนุกสนาน

6.2.7 คำวใช้ คือ เพลงยาวที่หนุ่มสาว ใช้โต้ตอบกันในเรื่องความรัก ความเสน่ห์หาของคนในสมัยนั้น

6.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับศิลปะการฟ้อนรำในล้านนามีการฟ้อนรำหลายอย่าง เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ม่านม้ายี่เซียงตา กิงกะหล่า ฟ้อนเจิง ตบมะผาบ เป็นศิลปะของคนโบราณสืบสานมาให้ลูกหลานฝึกหัด และรำรำกันอยู่ในงานเทศกาลต่างๆ ถึงปัจจุบันนี้

6.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมในล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ มีประเพณีและพิธีกรรมหลากหลายที่บรรพบุรุษได้ประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ประเพณีดังกล่าวได้ถูกจำแนกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

6.4.1 ประเพณีมงคล เกี่ยวกับความเป็นอยู่และความต้องการให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ประเพณีมงคลของล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ มีรายละเอียดดังนี้

1) ประเพณีประจำเดือน และประเพณีวิถีชีวิต ดังนี้ เดือนเจ็ดเหนือ (เดือนเมษายน) เดือนแปดเหนือ (เดือนพฤษภาคม) เดือนเก้าเหนือ (เดือนมิถุนายน) เดือนสิบเหนือ (เดือนกรกฎาคม) เดือนสิบสอง (เดือนกันยายน) เดือนเกียง (เดือนตุลาคม) เดือนยี่ (เดือนพฤศจิกายน) เดือนสาม (เดือนธันวาคม) เดือนสี่ (เดือนมกราคม) เดือนห้า (เดือนกุมภาพันธ์) และเดือนหก (เดือนมีนาคม)

2) ประเพณีการบวช

3) ประเพณีกินแขกแต่งงาน

4) ประเพณีทอดผ้าป่า

5) ประเพณีจิบอกไฟขึ้น

6) ประเพณีส่งสารตานคาบ

7) ประเพณีการทำนาแบบล้านนา

6.5 ประเพณีอวมงคล หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับงานไม่เป็นมงคล เช่น ประเพณีงานศพ การกระทำพิธีกรรมสำหรับผู้เป็นที่รักจากไป นอกจากจัดประเพณีพิธีกรรมดังกล่าวแล้วยังแยกเป็นประเพณีพิธีกรรมเมืองเชียงใหม่ และประเพณีชีวิต

6.6 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีด้านสถาปัตยกรรมในเชียงใหม่มีโบราณสถานวัดวาอารามเป็นที่สวยงามตื่นตาตื่นใจแก่ผู้คนตึกะที่มาเยือนเช่นวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดสวนดอก (พระอารามหลวง) ได้เห็นความงามของศิลปะและประวัติความเป็นมาของสิ่งก่อสร้าง

6.7 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีด้านพุทธศิลป์จังหวัดเชียงใหม่มีพระพุทธรูปที่สวยงามที่สุดในล้านนา คือ “พระเจ้าเก้าตื้อ” ประดิษฐานที่วัดสวนดอก และ “พระเจ้าแตงคม” เป็นศิลปะอุททอง ประดิษฐานที่วัดศรีเกิด

6.8 ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเครื่องสักการะ เช่น สัตตภัณฑ์ หมายถึง การบูชาพระรัตนตรัย ทำโดยนักปราชญ์ช่างของล้านนา (สล่าล้านนา)

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเรียนการสอน

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่การเรียนการสอนในโรงเรียนนั้น รุ่ง แก้วแดง (2546: 230-241) ได้ให้ความหมายว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควบคู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ดังนี้

1. การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชน หมายถึง การเรียนที่นำเอาเนื้อหาภูมิปัญญาไทย และวิธีการสอนแบบภูมิปัญญาไทยมาสอนให้นักเรียนและใช้กิจกรรมของชุมชนเป็นสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบนี้จะทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนได้ ตั้งแต่การกำหนดนโยบายการศึกษาในโรงเรียน การจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนตลอดถึงการติดตามและประเมินผล ทั้งนี้กิจกรรมทางการศึกษาต่างๆ ต้องอยู่บนพื้นฐานของชุมชน ซึ่งหมายถึงชุมชนจะต้องมีสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเอง สถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ พัฒนาความรู้ สร้างความรู้ใหม่ให้กับชุมชนโดยมีการบริหารจัดการโดยชุมชนและสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการกำหนดกิจกรรมของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนกับโรงเรียนในความหมายของ การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชนนั้น โรงเรียนถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การเรียนในโรงเรียนและการเรียนในชุมชนจึงถือว่าเป็นกระบวนการเดียวกัน

2. การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของโรงเรียน หมายถึง การเรียนที่นำเอาเนื้อหาภูมิปัญญาไทย และวิธีการสอนแบบภูมิปัญญาไทยมาสอนให้นักเรียนโดยจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สอดแทรกเข้าสู่เนื้อหาวิชาที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับ ซึ่งทั้งเนื้อหาวิธีสอน

จำนวนคาบและเวลาเรียน ขึ้นอยู่กับการกำหนดร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน การเรียนรูปแบบนี้ โรงเรียนต้องสำรวจความต้องการและศักยภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งด้านเนื้อหาผู้สอนและผลกระทบต่อชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมการเมือง และสิ่งแวดล้อม นำมาจัดทำเป็นเนื้อหาวิชาภูมิปัญญาไทยผลักดันให้กลายเป็นหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป

จากแนวคิดการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดการเรียนการสอนดังกล่าว จะพบว่าลักษณะการจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นการร่วมมือระหว่างบ้าน ชุมชน โรงเรียน ที่มุ่งเน้นคุณภาพนักเรียนให้เรียนสิ่งที่ใกล้ตัวตามสภาพความเป็นจริง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้สรุปกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาในรูปแบบต่างๆ (2541 : 91-92, 117-118) ไว้ดังนี้

1. การจัดประสบการณ์ตรงในรูปแบบต่างๆ ให้กับผู้ที่มารับการถ่ายทอดให้เกิดการปฏิบัติจริงโดยเฉพาะวัยเด็ก ผู้ทรงภูมิปัญญาหลายท่านเห็นตรงกันว่า วัยเด็กเป็นวัยที่สำคัญต้องถ่ายทอดและปลูกฝังให้พวกเขาได้ปฏิบัติจริงเชิงวิทยากรการถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

2. เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

3. ถ่ายทอดผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ตามเงื่อนไขและโอกาสที่มีเหล่านี้ เป็นต้น

4. การถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปแบบของสื่อการบันเทิง โดยสอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหา หรือคำร้องของบันเทิง เช่น คำขอของภาคเหนือ คำร้องเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น คติธรรมคำสอนของศาสนา การเมือง การปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้าน รวมทั้งการปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีต่างๆ

สำหรับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้สรุปวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเรียนการสอน ไว้ดังนี้ (2542 : 28-29)

1. โรงเรียนเป็นผู้นำกิจกรรมหรือเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือพัฒนาหลักสูตร ในโรงเรียนให้เด็กได้เรียนรู้โดยคัดเลือกเนื้อหาหรือกิจกรรมให้สอดคล้องความต้องการของท้องถิ่น

2. โรงเรียนเชิญเจ้าของภูมิปัญญาได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านหรือปัญญาชาวบ้านช่างเทคนิค ชาวบ้านหรือช่างฝีมือชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและร่วมการเรียนการสอนและการพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดการเรียนการสอนอยู่ในดุลพินิจของโรงเรียนในด้านความเหมาะสมทั้งกิจกรรมเนื้อหาสาระและวัยของเด็กนักเรียนควรเป็นคณะกรรมการร่วมกันพิจารณา

3. การนำสิ่งที่ป็นองค์ความรู้ในท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนโดยให้นักเรียนออกไปสำรวจแล้วนำมาจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนควรนำความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสอดแทรก ในเนื้อหาวิชาที่สอนและจัดเป็นพิพิธภัณฑ หรืออุทยานการศึกษา

ดังนั้นสรุปได้ว่าวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เด็กสามารถใช้วิธีการง่ายๆ เช่นการฟังเรื่องเล่า การเล่น และการเรียนอย่างสนุกสนานกับผู้ใหญ่ กิจกรรมมีความเหมาะสมกับพัฒนาทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของสังคมต่อไปในอนาคต

การพัฒนาบุคลากร

การพัฒนาบุคลากร เป็นกระบวนการที่สำคัญในการบริหารงานบุคคลขององค์กรหรือหน่วยงานเพื่อให้บุคคลรู้จักและเข้าใจบทบาทหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับงานที่รับผิดชอบ เพื่อให้การทำงานบรรลุตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ความหมายของการพัฒนาบุคลากร

ความหมายของการพัฒนาบุคลากร นักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

แสงไทย ดวงปากดี (2553 : 12) ได้สรุปว่า การพัฒนาบุคลากรหมายถึง กระบวนการในการพัฒนาบุคคล ให้มีความรู้ความสามารถ ทักษะความชำนาญ ประสบการณ์ ตลอดจนพัฒนาทัศนคติ เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นกระบวนการที่สำคัญต่อการบริหารบุคคล

นริศ ภูอาราม (2550 : 9) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาบุคลากรคือ ความพยายามใด ๆ ที่จะดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ครู และผู้นิเทศ เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนและการทำงานของครูให้มีประสิทธิภาพเพื่อส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียน

วิชัย ศรีจันทร์ (2550 : 10) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาบุคลากรเป็นกระบวนการในการพัฒนาคนให้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะความชำนาญประสบการณ์ตลอดจนพัฒนาทัศนคติของผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้มีความสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บัณฑิตย์ อินทรีชื่น (2546 : 51) ได้ให้ความเห็นว่า การพัฒนาบุคลากรเป็นกระบวนการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ความชำนาญ ประสบการณ์ อุปนิสัย และทัศนคติในการทำงาน อันเป็นผลให้การทำงานนั้นมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

ประยงค์ มีสีมมา (2546 : 7) ได้สรุปว่า การพัฒนาบุคลากรประกอบไปด้วย 2 คำคือการพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นและมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ คือสภาพชีวิตเป้าหมายที่ต้องบรรลุถึง และสมรรถภาพในการพัฒนา ผสมกับคำว่าบุคลากร ซึ่งหมายถึง บุคคลผู้ปฏิบัติงานในองค์การหรือหน่วยงาน เมื่อรวมคำทั้งสองคำเป็นคำว่า การพัฒนาบุคลากร

สหชาติ ไชยรา (2544 : 23) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาบุคลากรไว้ว่าเป็น กระบวนการในการพัฒนาคนให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะความชำนาญ ประสบการณ์ตลอดจน พัฒนาทัศนคติของผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บีช (Beach, 1970 : 375) ได้สรุปความหมายไว้ว่าการพัฒนาบุคลากร คือกระบวนการ ที่จัดทำขึ้นเพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้และความชำนาญเพื่อวัตถุประสงค์อย่างหนึ่ง โดยมุ่งให้รู้เรื่องใดเรื่อง หนึ่งโดยเฉพาะและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น

จากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลากร หมายถึง กระบวนการที่ หน่วยงานจัดขึ้นเพื่อพัฒนาบุคลากรได้มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ มีทักษะความชำนาญ ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงาน อันจะส่งผลให้งานที่ปฏิบัติบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล

ความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาบุคลากร

วิทยธร พันธุ์สะอาด (2553 : 11) ได้สรุปไว้ว่า การพัฒนาบุคลากรมีความสำคัญมาก หน่วยงานหรือองค์กรที่ได้รับการพัฒนาอยู่เสมอจะทำให้เกิดระบบงานที่มีคุณภาพ ส่งผลให้เกิด ประสิทธิภาพสูงสุด การพัฒนาไม่เพียงให้องค์กรหรือหน่วยงานมีประสิทธิภาพเท่านั้น ยังเป็นการ เตรียมบุคคลที่จะเข้ามาปฏิบัติงานใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

ไพฑูรย์ พรหมแพน (2547 : 12) ได้สรุปไว้ว่า การพัฒนาบุคลากรมีความสำคัญและ จำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์กร ทั้งนี้เนื่องมาจากการพัฒนาบุคลากรเป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ บุคลากร ทำให้บุคลากรในหน่วยงานมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการปฏิบัติงาน รู้เท่าทันการ เปลี่ยนแปลงของโลกโลกาภิวัตน์ มีเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานส่งผลต่อการพัฒนาและเพิ่มผลผลิต ขององค์กร

มนูญ ไชยทองศรี (2544 : 15) สรุปความสำคัญของการพัฒนาบุคลากรไว้ว่า การพัฒนา บุคลากรเป็นสิ่งสำคัญที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบเพราะเป็นการ ส่งเสริมพัฒนาความรู้ ความสามารถของบุคลากร ให้ก้าวทันความก้าวหน้าของเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สามารถนำความรู้ ความสามารถที่ได้รับมาปรับปรุงพัฒนาตนเอง และ นำมาปฏิบัติงานในหน้าที่รับผิดชอบในหน่วยงานให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพตามที่ต้องการ

สมาน รังสิโยภุชณ (2540 : 83) กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาบุคลากรว่า การพัฒนาบุคลากรมีความจำเป็นต่อประสิทธิภาพของงานอย่างมาก กล่าวคือ เมื่อมีการบรรจุแต่งตั้ง บุคคลเข้าทำงานแล้ว บางครั้งคนก็ไม่สามารถเข้าทำงานได้ทันที แต่จำเป็นต้องมีการอบรม แนะนำ เบื้องต้นแก่ผู้เข้าทำงานใหม่ ในบางกรณีอาจต้องมีการอบรมถึงวิธีการทำงานให้ด้วย ทั้งนี้เพราะ

การศึกษาได้มาจากโรงเรียน วิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย ไม่สามารถทำให้บุคคลเข้าทำงานได้ทันที นอกจากนั้นเมื่อบุคลากรทำงานไปนานๆ ประกอบกับหลักเกณฑ์และเทคนิคใหม่ๆ เปลี่ยนไป จำเป็นต้องมีการอบรม เพื่อให้สามารถทำงานได้ดีเช่นกัน

กิตติมา ปรีดีติลล (2532: 117) อธิบายว่า การพัฒนาบุคลากรเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งของการบริหารของบุคลากร เพราะเมื่อได้เลือกสรรคนที่มีความรู้ ความสามารถเข้ามาทำงานได้แล้ว เมื่อเวลาผ่านไปบรรดาความรู้ต่างๆ ก็ลดน้อยถอยลงไปประกอบกับวิทยาการต่างๆ เจริญขึ้น รวมทั้งเทคนิคการทำงานได้เปลี่ยนไป เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาบุคลากร

กล่าวโดยสรุปแล้ว การพัฒนาบุคลากรมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะคนมีความสำคัญที่สุดในการปฏิบัติงาน หากหน่วยงานสามารถพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ มีทักษะความชำนาญเพิ่มขึ้นสามารถที่จะติดตามวิทยาการและเทคโนโลยีซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานจนสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตามที่หน่วยงานต้องการ ดังนั้นการพัฒนาบุคลากรจึงเป็นสิ่งจำเป็นโดยเฉพาะคนที่มีทำหน้าที่เป็นครู เพราะถ้าครูได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้านและมีคุณภาพแล้วก็เชื่อได้ว่าคุณภาพของผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาให้สูงขึ้น

การประชุมเชิงปฏิบัติการ

ความหมายของการประชุมเชิงปฏิบัติการ

การประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นวิธีหนึ่งที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรซึ่งมีผู้ให้ความหมายของการประชุมเชิงปฏิบัติการไว้ ดังนี้

แสงไทย ดวงปากดี (2553 : 37) ได้สรุปว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการหมายถึง การประชุมปรึกษาหารือกัน เพื่อแก้ปัญหาระหว่างผู้มีประสบการณ์มาแล้ว และมีความสนใจที่จะแก้ปัญหานั้นร่วมกัน

สมคิด บางโม (2544 : 14) ได้ให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานเฉพาะด้านของบุคคลโดยมุ่งเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และทัศนคติ อันจะนำไปสู่การยกมาตรฐานการทำงานให้สูงขึ้น ทำให้บุคคลมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานและองค์การบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

ธีรยุทธ์ หล่อเลิศรัตน์ (2543 : 657-658) กล่าวว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นวิธีการที่คนเริ่มนิยมมากขึ้น ซึ่งตามปกติจำนวนผู้เข้าประชุมเชิงปฏิบัติการจะมีประมาณ 10-25 คน มีความสนใจหรือมีปัญหาในการปฏิบัติงานที่คล้ายคลึงกัน มาร่วมกันศึกษา วิเคราะห์หาทางแก้ไขหรือร่วมกันทดลองวิธีปฏิบัติการใหม่ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการทำงานโดยผู้ดำเนินการจะต้อง

จัดเตรียมโครงการ วิทยากร ข้อมูลรวมทั้งสถานที่ วัสดุที่จำเป็นและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไว้ให้พร้อมและผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการทุกคนต้องมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

นงลักษณ์ สีนีผล (2542 : 105) กล่าวว่าการประชุมเชิงปฏิบัติการ หมายถึงการฝึกอบรมรูปแบบหนึ่งที่ช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ และสามารถนำสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ เพราะการฝึกอบรมวิธีนี้ เน้นทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้การแก้ปัญหา การหาข้อยุติ ให้ได้รับประสบการณ์ และเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

วิจิตร อาวะกุล (2537 : 30) กล่าวว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการหมายถึงการพัฒนาหรือฝึกฝนอบรมบุคคล ให้เหมาะหรือเข้ากับงานหรือการทำงานซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคลากรเกิดการเปลี่ยนพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตามนัยนี้การประชุมเชิงปฏิบัติการมีความหมาย 4 นัยด้วยกันคือ

- 1) การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นวิธีการที่จะทำให้คนเปลี่ยนพฤติกรรม
- 2) ก่อนและหลังการประชุมเชิงปฏิบัติการ บุคคลจะต้องมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
- 3) ถ้าก่อนและหลังการประชุมเชิงปฏิบัติการไม่มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเลย แสดงว่าผู้นั้นยังไม่รับการอบรมหรือกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการไม่บังเกิดผล
- 4) ถ้าต้องการเพิ่มความสามารถหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนที่ทำได้โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ

กล่าวโดยสรุป การประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นวิธีการพัฒนาบุคลากรอีกวิธีหนึ่งที่จะเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน โดยมีวิทยากรบรรยาย ให้ความรู้ มีการฝึกปฏิบัติ ใช้กระบวนการกลุ่มในการประชุม และสามารถนำผลและความรู้ที่ได้จากการประชุมไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ประโยชน์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการ

การประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาครูให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อการบริหารจัดการในหน่วยงานเป็นอย่างมาก ซึ่ง วิชชุดา หุ่นวิไล (2542: 239) ได้สรุปประโยชน์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการไว้ดังนี้

- 1) การประชุมเชิงปฏิบัติการ จะช่วยให้ระบบวิธีการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้น
- 2) การประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นวิธีการให้เกิดการประหยัด ทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ เพราะการประชุมเชิงปฏิบัติการทำให้การปฏิบัติงานได้พัฒนาทักษะชำนาญงานมากขึ้นการทำงานมีความผิดพลาดน้อยลง

3) การประชุมเชิงปฏิบัติการทำให้ลดเวลาในการเรียนงานน้อยลง เมื่อครูจะเริ่มปฏิบัติงานจะมีการแนะนำก่อน ครูที่ได้รับการแนะนำมีความชำนาญแล้วจะสามารถปฏิบัติงานได้ทันที และมีผลดี ประหยัดเวลากว่าใช้ครูที่ปฏิบัติงานไปด้วยและเรียนงานไปด้วยในเวลาเดียวกัน

4) การประชุมเชิงปฏิบัติการช่วยลดภาระหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งไม่ต้องเสียเวลามาชี้แจงหรือสอนงาน และยังช่วยลดการทำงานล่วงเวลาให้น้อยลง เพราะการทำงานล่วงเวลานั้นเกิดจากความล่าช้า ไม่คล่องและไม่เข้าใจในการทำงาน

5) การประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นการแนะแนวทางความก้าวหน้าของครู กระตุ้นเตือนให้คิดถึงความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานด้วยการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทักษะในการทำงาน

กล่าวโดยสรุป การประชุมเชิงปฏิบัติการมีประโยชน์ต่อบุคคลและหน่วยงานเพราะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถทักษะความชำนาญของบุคลากรในหน่วยงาน ลดความผิดพลาดในการทำงานให้น้อยลง รวมทั้งลดภาระของผู้บริหารสถานศึกษาในการทำงานให้กับครูและผู้ร่วมงาน

กระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการ

เมื่อมีเกิดปัญหาในการปฏิบัติงานเนื่องมาจากบุคลากรขาดความรู้ ความสามารถทักษะ การปฏิบัติงานสามารถแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาได้โดยอาศัยกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งซูซีย์ สมิทธีไกร (2540: 29) ได้กล่าวถึง กระบวนการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ ซึ่งมี 6 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์ความต้องการในการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ในขั้นตอนนี้ประกอบไปด้วยการวิเคราะห์ 3 ประการ คือ

1. การวิเคราะห์องค์กร (Organizational Analysis) เป็นการวิเคราะห์ที่เริ่มต้นด้วยการตรวจสอบเป้าหมายทั้งในระยะสั้นและระยะยาว รวมทั้งแนวโน้มต่าง ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อเป้าหมาย ข้อมูลเกี่ยวกับเป้าหมายของหน่วยงานจะเป็นสิ่งกำหนดทิศทางของการวางแผนประชุมปฏิบัติการ การวิเคราะห์หน่วยงานยังเป็นการตรวจสอบบรรยากาศการทำงานในหน่วยงาน

2. การวิเคราะห์งานและความรู้ ทักษะและความสามารถ (Task and Knowledge, Skill, and Ability Analysis) ในขั้นตอนนี้เป็นการวิเคราะห์ความต้องการในการประชุมเชิงปฏิบัติการคือการวิเคราะห์ภารกิจซึ่งบุคลากรจะต้องปฏิบัติภายหลังการประชุมเชิงปฏิบัติการ การวิเคราะห์นี้จะบ่งบอกว่า ผู้ปฏิบัติงานจะต้องทำอะไร อย่างไร และเพราะเหตุใด

3. การวิเคราะห์บุคคล (Person Analysis) การวิเคราะห์ในขั้นนี้จะช่วยให้ทราบว่าผู้ปฏิบัติงานแต่ละคนมีความรู้ ทักษะและความสามารถที่จำเป็นสำหรับการทำงานอยู่ในระดับใด

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดวัตถุประสงค์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์ความต้องการในขั้นตอนแรกจะเป็นสิ่งที่จะนำไปใช้ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นเสมือนเข็มทิศสำหรับ การออกแบบและพัฒนาหลักสูตรการประชุมเชิงปฏิบัติการต่อไปและยังเป็นที่กำหนดแนวทาง ประเมินผลโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการอีกด้วย

ขั้นตอนที่ 3 การคัดเลือกและออกแบบโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ขั้นตอนนี้เป็นการคัดเลือกและออกแบบโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ กระบวนการขั้นตอนนี้จำเป็นต้องมีความละเอียดอ่อนและต้องอาศัย การพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบเป็นอย่างมาก ผู้ดำเนินการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการจะต้องมี ความรู้ทั้งในด้านหลักการเรียนรู้และการเลือกสรรสื่อการสอนที่เหมาะสม เพื่อให้บุคลากรมีการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นไปตามที่ได้มุ่งหวังไว้

ขั้นตอนที่ 4 สร้างเกณฑ์สำหรับประเมิน

การสร้างเกณฑ์สำหรับการประเมินผลควรที่จะได้กระทำควบคู่ไปกับการคัดเลือก ออกแบบโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยเกณฑ์ที่สร้างขึ้นจะต้องอิงหรือสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ของการประชุมเชิงปฏิบัติการได้กำหนดไว้

ขั้นตอนที่ 5 การจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ขั้นตอนนี้เป็นการดำเนินการตามแผนที่ได้กำหนดไว้ ผู้จัดการประชุม เชิงปฏิบัติการจะต้องดำเนินการเกี่ยวกับสถานที่ของการประชุมเชิงปฏิบัติการให้เรียบร้อยไม่ว่าจะ เป็นไปในด้านของโต๊ะ เก้าอี้ อุปกรณ์และสื่อการสอนต่างๆ แสงสว่าง อุณหภูมิ อาหาร หรือที่พัก สำหรับผู้เข้าร่วมประชุมปฏิบัติการ

ขั้นตอนที่ 6 ประเมินผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ

กระบวนการของการประเมินผลการประชุมเชิงปฏิบัติการซึ่งประกอบด้วย กระบวนการ 2 ชนิดด้วยกัน คือ การสร้างเกณฑ์สำหรับการประเมินผล และการวัดผลโดยใช้วิธีการ ทดลอง (Experimental) หรือวิธีการที่ไม่ใช่การทดลอง (Non-Experimental) เพื่อตรวจสอบว่ามี การเปลี่ยนแปลงใดๆ เกิดขึ้นหรือไม่ ภายหลังการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ดังนั้นการประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นเรื่องที่สำคัญและมีประโยชน์ต่อการพัฒนา บุคลากรโดยเฉพาะก่อนที่จะมีการประชุมเชิงปฏิบัติการต้องมีการวิเคราะห์ความต้องการขององค์กร วิเคราะห์งาน วิเคราะห์บุคคลเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการ คัดเลือกและ ออกแบบโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้

การนิเทศ

ความหมายของการนิเทศ

การนิเทศมีความหมายกว้างขวางและแตกต่างกันไปตามความรู้ ประสบการณ์และทักษะของนักวิชาการซึ่งได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ชูศักดิ์ ทรงศรี (2546 : 55) ได้สรุปว่า เป็นกระบวนการที่ทุกหน่วยงานจะต้องร่วมมือร่วมใจกันในทุกขั้นตอนเพื่อให้กระบวนการ ดังกล่าวส่งผลต่อประสิทธิภาพของ การปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ ตามภารกิจของหน่วยงานให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่หน่วยงานกำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความภาคภูมิใจร่วมกันในผลงานนั้น ๆ และทุกคนสามารถนิเทศซึ่งกันและกันได้จนสามารถนิเทศตนเองได้ในที่สุด

พิชิต ถนัดคำ (2543 : 15) ได้สรุปความหมายของการนิเทศว่า เป็นการทำงานร่วมกันของผู้บริหารโรงเรียน ผู้ให้การนิเทศและผู้รับการนิเทศ นำมาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ

เสถียร เทียงท่า (2542 : 37) ได้สรุปความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ว่า การนิเทศการศึกษา เป็นกระบวนการทำงานร่วมกันของครูทางการศึกษาอย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสูงสุด อันจะส่งผลโดยตรงต่อนักเรียน ดังนั้นจึงเป็นการไม่เหมาะสมที่จะเลียนแบบหรือคัดลอกแบบการทำงานกัน โดยไม่ได้มีการดัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสม การนิเทศโดยอาศัยการสร้างสรรค์นี้ เป็นการให้เสรีภาพแก่ครูอย่างเต็มที่ในการทำงาน

ฐิระ ประवालพฤษ (2538 : 25-26) ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับการนิเทศ ว่าเป็นกิจกรรมที่โรงเรียนได้ดำเนินการเพื่อจะรักษาหรือเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนในวิถีทางตรง ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจะเป็นสิ่งกระตุ้นและช่วยเสริมประสิทธิภาพการเรียนของนักเรียน การนิเทศเป็นกิจกรรมของการปฏิบัติงานภายในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนของโรงเรียน

จากคำกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การนิเทศ หมายถึง กระบวนการที่บุคคลหรือองค์คณะบุคคลดำเนินการกำกับติดตาม แนะนำ ชี้แนะ การดำเนินงานของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงาน เพื่อให้มีประสิทธิภาพของการทำงาน โดยมุ่งหวังให้บุคคลและหน่วยงานได้รับการพัฒนาดียิ่งขึ้น

ความสำคัญของการนิเทศ

เกษม จำพันดุง (2548 : 33) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการนิเทศไว้ดังนี้

- 1) การนิเทศเป็นการส่งเสริมคุณภาพของงาน

2) การนิเทศจะช่วยให้ครู อาจารย์ ได้รับการพัฒนา การนิเทศจะช่วยให้สามารถ
จำแนกความรู้ ความสามารถ ความรับผิดชอบของครู อาจารย์และช่วยในการตัดสินใจ
การปฏิบัติงานได้

3) การนิเทศจะช่วยให้ครู อาจารย์มีความคิดสร้างสรรค์ เกิดแนวคิดใหม่

4) การนิเทศจะช่วยให้ครู อาจารย์ ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน

5) การนิเทศจะช่วยให้ครู อาจารย์เกิดขวัญกำลังใจ มีความรู้สึกปลอดภัย
มีความรักและภูมิใจในวิชาชีพครู

การนิเทศจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้บริหารโรงเรียนที่จะช่วยให้ประสบ
ความสำเร็จในการรวมพลังครูและพัฒนาครูให้มีความรู้ ความสามารถในการปรับปรุง
การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของตนให้ดียิ่งขึ้นและมีความมั่นใจที่ประสบความสำเร็จใน
การปฏิบัติงาน เกิดการพัฒนาที่ถาวร

คุณลักษณะของผู้นิเทศ

ประยูร ภูพันธ์ (2543 : 16) ได้สรุปคุณลักษณะของผู้นิเทศการศึกษาที่ดีตาม
แนวคิดของนักการศึกษา ดังนี้

- 1) เป็นนักวิชาการ มีความรอบรู้ในเรื่องการนิเทศ หลักการสอนและความรู้ในเรื่อง
อื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน รวมทั้งความรู้ทั่วไป ไม่เรียนไม่รู้
- 2) มีบุคลิกภาพที่ดี เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของผู้รับการนิเทศ และผู้ที่เกี่ยวข้อง
- 3) มีคุณธรรม เช่น ความอดทน กล้าหาญ มีจรรยาบรรณที่ดีในการเก็บรักษาความลับ
ของผู้รับการนิเทศ มีความเปิดเผย จริงใจ เป็นประชาธิปไตย
- 4) มีทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ การเป็นผู้นำการบริหารงาน
บุคคล ด้านความคิดรวบยอด ด้านเทคนิควิธีและการปรับตัว เป็นต้น

เทศ แก้วกลสิกรรม (2537 : 116-117) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของการนิเทศ
ไว้ดังนี้

1) คุณลักษณะของผู้ที่จะไปนิเทศ

ผู้ที่จะทำการนิเทศจะต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1.1) คุณสมบัติส่วนตัว ซึ่งได้แก่

1.1.1) ผู้นิเทศที่ดีจะต้องเป็นนักประชาธิปไตย

1.1.2) เป็นผู้มีความมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

1.1.3) รู้จักยกย่อง สนับสนุน และรู้จักใช้คำพูดในการแนะนำชี้แจงให้

บุคคลอื่นดีปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจและยินดี

1.1.4) ให้ความอบอุ่นแก่ผู้ที่มอบหมายงานให้ จนเกิดความรู้สึกเป็นมิตร
เกิดความไว้วางใจ

1.1.5) ถ้าเป็นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องพยายามสังเกตและทำความเข้าใจ
ถึงพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาให้ดีที่สุด

1.1.6) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และมีความชำนาญเป็นที่เลื่อมใส
ศรัทธาแก่บุคคลที่จะไปนิเทศ

1.2) คุณสมบัติทางวิชาชีพ

1.2.1) ความรู้พื้นฐาน มีความรู้พื้นฐานอย่างกว้างขวางเพื่อให้สามารถ
อภิปรายปัญหาต่าง ๆ ได้

1.2.2) ความรู้วิชาเฉพาะ ควรมีการศึกษาอย่างน้อยขั้นปริญญาตรี และ
จะต้องมีความรู้ด้านอื่น ๆ เช่น การบริหาร การพัฒนาการเด็ก กระบวนการเรียนการสอน ปรัชญา
การศึกษา เป็นต้น

1.2.3) ทักษะในการสอน จะต้องเคยสอนวิชาที่จะต้องนิเทศมาก่อนจน
เกิดทักษะ

1.2.4) เข้าใจบทบาท กระบวนการศึกษา

2) ความเป็นผู้เข้าใจสภาพของผู้ที่รับการนิเทศ

สำหรับสภาพของบุคคลผู้บริหารสถานศึกษาและผู้นิเทศที่จะไปนิเทศเขานั้นมี
สิ่งซึ่งจะต้องทำความเข้าใจไว้เสมอคือ

2.1) มนุษย์เราต้องการปฏิบัติตามเมื่อเขาเกิดความเลื่อมใสศรัทธา

2.2) ถึงแม้มนุษย์จะมีความเต็มใจที่จะปฏิบัติตาม แต่มนุษย์ก็ยังคงมีความ
ต้องการที่จะเป็นอิสระในการปฏิบัติ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะการคิดวิเคราะห์

พิชญ์สินี โชติชะวงศ์ (2554) ทำการศึกษาเรื่อง การใช้เกมการศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะ
การคิดของเด็กปฐมวัยโรงเรียนเทศบาลวัดศรีปิงเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ผล
การใช้เกมการศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยโรงเรียนเทศบาลวัดศรีปิงเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือนักเรียนชั้นปฐมวัยปีที่ 2 จำนวน 26 คน ในภาคเรียนที่ 2
ปีการศึกษา 2553 เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แผนการจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิด จำนวน 20 แผน
เกมการศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะการคิด 6 ด้าน คือ ด้านการจำแนก ด้านการจับคู่ ด้านการเรียงลำดับ

ด้านการสังเกต ด้านการจัดหมวดหมู่ และด้านการเปรียบเทียบ จำนวน 20 เกม ใบงานหลังการใช้ เกมการศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดจำนวน 20 ฉบับ และแบบทดสอบทักษะการคิด 2 ชุด วิเคราะห์ ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ และร้อยละ ผลการศึกษาพบว่าหลังการใช้เกมการศึกษาแต่ละเกม นักเรียนมีทักษะการคิดอยู่ในระดับดี ทั้งโดยรวมและรายบุคคล และหลังการใช้เกมการศึกษาทั้งหมด นักเรียนโดยรวมมีทักษะการคิดอยู่ในระดับดี

สิทธิพล อาจอินทร์ (2554) ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิด วิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะการคิด วิเคราะห์ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการ 2) จุดมุ่งหมาย 3) สาระการเรียนรู้ 4) ขั้นตอน การสอน และ 5) การวัดและประเมินผล โดยมีขั้นตอนการสอน 5 ขั้นตอน คือ 1) ปฐมนิเทศ 2) นำเสนอ บทเรียน 3) ฝึกการคิดวิเคราะห์ รายบุคคล การคิดเป็นกลุ่มย่อย 4) นำเสนออภิปรายผลการคิด 5) สรุปบทเรียน ผลการพัฒนาครูพบว่า ครูมีคะแนนเฉลี่ยการคิดวิเคราะห์หลังการอบรม ร้อยละ 77.98 สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ ครูสามารถจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการ คิดวิเคราะห์ได้ในระดับคุณภาพดีมาก นักเรียนมีคะแนนการคิดวิเคราะห์หลังเรียนร้อยละ 76.49 สูงกว่า เกณฑ์ร้อยละ 70 ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการ เรียนรู้ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

วุฒิชัย ไพบ้านาม (2555) ทำการศึกษาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น ฝ่ายประถมศึกษา (ศึกษาศาสตร์) โดยใช้ กิจกรรมการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ 7 ทักษะย่อย คือ วิเคราะห์ความเหมือน วิเคราะห์ความ แตกต่าง วิเคราะห์ความคล้ายคลึง วิเคราะห์ความขัดแย้ง หรือตรงกันข้าม วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิง ทำนาย วิเคราะห์ส่วนรวม ส่วนย่อย วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงปฏิเสธ จำนวน 12 กิจกรรม พบว่า ผู้เรียนมีระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์สูงกว่าก่อนเรียน

สุพรรณา ชลสาคร (2556) ทำการศึกษาผลของวิธีการสอนโดยใช้ผังกราฟิกต่อผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนรู้และทักษะการคิดวิเคราะห์ เรื่องหลักธรรมทางพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ตอนปลาย โรงเรียนวัดกะโลสะจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้ผังกราฟิก มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องหลักธรรมทางพุทธศาสนาหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 และมีทักษะการคิดวิเคราะห์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .05

สุพัตรา ตาตมวง (2558) ทำการศึกษาการดำเนินงานโครงการพัฒนาทักษะการคิด วิเคราะห์ของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองหว้า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 โดยโครงการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ประกอบด้วย 3 กิจกรรม คือ การสอนแบบโครงงาน การใช้ผังกราฟิก การทำหนังสือเล่มเล็ก มีขั้นตอนการดำเนินโครงการ คือ วิเคราะห์ปัญหาด้านทักษะ

การคิดวิเคราะห์ วางแผนการดำเนินโครงการ ปฏิบัติตามแผนการดำเนินโครงการ ผลการวิจัย พบว่าโครงการมีความเหมาะสมเป็นไปได้ ทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังการเข้าร่วมโครงการ สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโครงการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ครูมีความพึงพอใจมากที่สุดต่อโครงการพัฒนา และนักเรียนมีความพึงพอใจมากต่อโครงการพัฒนา

อมรพรรณ เวียงจันทร์ และธีรวุฒิ เอกะกุล (2558) ทำการศึกษาการปฏิบัติการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ในการจัดการเรียนรู้โดยใช้การวิจัยเป็นฐาน รายวิชาวิทยาศาสตร์ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านวังพระวังไฮ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 โดยใช้เครื่องมือ คือ แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน รายวิชาวิทยาศาสตร์ จำนวน 15 แผน พบว่า วงจรการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ การตั้งโจทย์ปัญหา ตั้งสมมุติฐาน สร้างเครื่องมือ ขั้นการรวบรวมข้อมูล ขั้นขยายความรู้-นำไปใช้ และขั้นอภิปรายผล ผลการวิจัยพบว่า ผลการทดสอบหลังเรียนของนักเรียนผ่านเกณฑ์ที่กำหนดร้อยละ 100 ของนักเรียนทั้งหมด

วิจัยที่เกี่ยวข้องกับสื่อการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

จิรัช บวรณฤทธิทวี (2549) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาความสามารถในการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูชุมชนภาคเหนือ โดยการใช้กระบวนการเรียนรู้ตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญาบูรณาการเข้ากับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาครูสิ่งที่สำคัญ คือ การพิจารณาสภาพปัญหาและความต้องการให้สอดคล้องกับท้องถิ่น และดำเนินการจัดสนทนากลุ่มเพื่อหาแนวทางและความต้องการในการแก้ไขปัญหา ซึ่งทำให้ได้แนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหาที่แท้จริงตรงกับความต้องการของครูผู้เข้ารับการอบรม

ธีรพงศ์ เสนาวงค์ (2553) ได้ศึกษาการพัฒนาบุคลากรในการจัดการเรียนรู้โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่น โรงเรียนช้างเผือกวิทยาคม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ครูส่วนใหญ่ มีความรู้ความเข้าใจ สามารถพัฒนาตนเอง พัฒนาการปฏิบัติงาน มีการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกิดทักษะ ความชำนาญในการปฏิบัติงาน เพื่อเน้นให้มีความรู้ ความเข้าใจและสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่มีครูส่วนน้อย ยังไม่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม จึงมีการพัฒนางรอบที่ 2 โดยใช้กลยุทธ์การนิเทศติดตามเพื่อให้บุคลากรสามารถดำเนินกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ได้ตามกระบวนการพัฒนา ทำให้ครูมีความสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่นได้เป็นอย่างดียิ่ง เข้าใจในบทบาทหน้าที่ การจัดการศึกษามีคุณภาพดียิ่งขึ้นมีความต้องการให้โรงเรียนพัฒนาสู่ความเป็นเลิศ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมที่จัดขึ้น ดำเนินการสร้างสัมพันธภาพอันดีต่อกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาและส่งผลให้มีทรัพยากรในการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน และนักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

สุพิน นาสมบูรณ์ (2553) ได้ศึกษาได้ศึกษาการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่นักเรียนโรงเรียนฟ้าแดดสูงยางวิทยาการอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า การนำกิจกรรมความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนโดยมีกิจกรรม ดนตรีโปงลางพื้นบ้าน กิจกรรมการร้อยมาลัย และการนวดแผนไทย เมื่อมีการดำเนินการในแต่ละกิจกรรมก็สำเร็จและบรรลุเป้าหมายที่ได้วางไว้ นักเรียนได้รับการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาของท้องถิ่น นักเรียนรู้สึกรักและภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองและมีความพึงพอใจอย่างมากที่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ นักเรียนอยากให้มีการเรียนรู้เรื่องอื่น ๆ เกี่ยวกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น สำหรับกิจกรรมนิเทศเป็นกิจกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เพื่อให้กิจกรรมแต่ละกิจกรรมดำเนินไปได้ด้วยดีสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

มาลัย ภักดีเกียรติ (2554) ได้ศึกษาผลการใช้ชุดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติเรื่องการดำรงพันธุ์ของพืช สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า ชุดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติเรื่องการดำรงพันธุ์ของพืช สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีประสิทธิภาพ 87.98/85.78 นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติเรื่องการดำรงพันธุ์ของพืช สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 อยู่ในระดับมาก

ระเบียบ แก้วดี (2554) ได้ศึกษาการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เรื่อง ของเล่นของใช้ในท้องถิ่นแสนรักของฉัน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เรื่อง ของเล่นของใช้ในท้องถิ่นแสนรักของฉันชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีประสิทธิภาพ (E1/E2) เท่ากับ 87.01/83.70 นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เรื่อง ของเล่นของใช้ในท้องถิ่นแสนรักของฉันโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ทินกร ชินโคตร (2555) ได้ทำการวิจัย การพัฒนาศักยภาพครูในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในการจัดการเรียนรู้โรงเรียนบ้านนาคุณน้อยหนองหัวจั่ว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครพนม เขต 2 พบว่า ครูมีความรู้ความเข้าใจในหลักการวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างดียิ่งขึ้น สามารถเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาบูรณาการโดยภาพรวมอยู่ในระดับดี แผนการจัดการเรียนรู้ที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในการจัดการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด

นางลักษณ์ เลื่อมใส (2556) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาครูด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอนบูรณาการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์โรงเรียนเสลภูมิ อำเภอสกลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ครูมีความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนบูรณาการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน สามารถเขียนแผนการจัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนได้ ส่งผลให้นักเรียนมีทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ คิดเป็นทำเป็น แก้ปัญหาเป็น รู้จักแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม กล้าแสดงออก มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสุขสนุกสนานในการเรียน สรุปลองค์ความรู้และนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และนักเรียนตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมากยิ่งขึ้น

พัชรภรณ์ ชัยพัฒน์เมธี (2556) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง การทอผ้าของกลุ่มสตรีทอผ้าหมู่บ้านเขาเต่า อำเภอหัวหินจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ประสิทธิภาพของระบบประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.66 ส่วนความพึงพอใจของผู้ใช้ต่อฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าของกลุ่มสตรีทอผ้าหมู่บ้าน โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.14 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.59

อุมาพร สวัสดิ์ศรี (2557) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องการย้อมสีผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่านักเรียนทุกคนได้คะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการย้อมสีผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 75 ที่กำหนด นักเรียนทุกกลุ่มได้คะแนนทักษะการย้อมสีผ้าฝ้ายสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 75 ที่กำหนด และนักเรียนทุกกลุ่มได้คะแนนคุณลักษณะอันพึงประสงค์สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 75 ที่กำหนด

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาข้างต้น เป็นแนวทางในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน ส่งผลให้ครูสามารถนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ